

τα Χορτάτα

ΑΡ. ΦΥΛΛΟΥ 15
ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2014
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ
ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2015
ΔΙΑΝΕΜΕΤΑΙ ΔΩΡΕΑΝ
tachortata.blogspot.gr

Τριμηνιαία περιοδική έκδοση του Συλλόγου των Απανταχού Χορτιωτών Λευκάδος

ΠΡΩΤΗ ΣΕΛΙΔΑ

Χειμώνας

Paul GAUGUIN, Ο Κήπος το χειμώνα, 1883.

Ο μεγάλος συμβολιστής ζωγράφος Γκωγκέν προβάλλει και εξυμνεί τα ήθη και τα έθιμα μιας κοινωνίας στην οποία οι ανθρώπινες σχέσεις διέπονται από την αρχή της ελευθερίας.

Claude Monet (1840-1926), Η κίτσα

"Ο χειμώνας μάς ζέσταινε, σκεπάζοντας τη γη με το χιόνι της λησμονιάς, θρέφοντας λίγη ζωή μ' απόξερους βολβούς.
" T. S. Eliot, Έρημη χώρα, Α'.

Διαβάστε μας στο Διαδίκτυο
tachortata.blogspot.gr

Γεωργικά των Χορτάτων

Του ΑΓΓΕΛΟΥ
Γ. ΧΟΡΤΗ

Τραχωλαρές, Ιούνιος 2014: Εκάρπισε ο σπόρος της φακής και θα γιομίσουν τα πινάκια.

Ω χώματα της γης μου, μύρια κι αξεχώριστα σαν τα νερά [...]
Ω χώματα, που με λυτρώσατε απ' τη βαριά του ζώου πνοή!»

Άγγελου Σικελιανού, Η Συνείδηση της Γης μου

Τα Χορτάτα, μετά τον πόλεμο, όπως και όλες οι ορεινές αγροτικές κοινότητες του νησιού μας, ήταν μια κοινωνία αυτό κατανάλωσης. Καθημερινός σύντροφος των κατοίκων ήταν η φτώχεια, η στέρηση και η ακραία λιτότητα, καθώς κατανάλωναν και ζούσαν, σχεδόν αποκλειστικά, μόνο με όσα παρήγαν, έχοντας ελάχιστη επαφή με την αγορά... Σελ. 6 - 7

Το γράμμα της Σύνταξης

Το πολιτιστικό μας αλφαβητάρι και το... Φενγκ Σούι

Σελ. 2 - 3

ΔΙΑΒΑΣΤΕ ΑΚΟΜΗ

Γεγονότα και σχόλια Σελ. 4

Δάσκαλοι και μαθητές του Δημοτικού Σχολείου Χορτάτων Σελ. 6

Η σελίδα της χορτιώτισσας Σελ. 8

Ποικίλα Σελ. 8

Το πολιτιστικό μας αλφαβητάρι και το ... Φενγκ Σουί¹

Αγαπητοί συγχωριανοί και φίλοι αναγνώστες,

«Όπου και να ταξιδέψω η Λευκάδα, με πληγώνει», λέει θυμοσοφικά ο μπάρμπα Τιπούκειος, παραφράζοντας το λόγο του νομπελίστα ποιητή Γιώργου Σεφέρη. Και διευκρινίζει πως το μεγαλύτερο κακό που μπορεί να πάθει ένας τόπος, ένας λαός είναι η πολιτιστική χρεοκοπία, μια χρεοκοπία που μας θολώνει το μυαλό και μας κάνει να μην μπορούμε να ξεχωρίσουμε ούτε δυσνώ γαϊδουριώνω άχερο. Γι' αυτό, λέει, θα πρέπει να πιούμε λίου αγιασμό απ' το πολιτιστικό μας αλφαβητάρι, το αλφαβητάρι των προγόνων μας, απ' το οποίο αναβρυσαν οι κρουστάλλινες πηγές του Βαλαωρίτη και του Σικελιανού, για να βρούμε τα ριζάκλα της ύπαρξής μας. Γιατί μονακά εκείθενε μπορούμε να πάρουμε απίδρομο² και να πατήσουμε γερά «εις τον τραχύν, τον δύσκολον της αρετής τον δρόμον»³, που θα μας ξυπνήσει απ' τη νάρκη όλους εμάς που παδύρουμε⁴ να βγούμε στο ξέφωτο. Πειθαρχώντας, λοιπόν, στην ορμήνεια του μπάρμπα Τιπούκειου, θα ντο πάμε κάπως αντιπαροντικά, κάνοντας στροφή στο χορτιώτικο παρελθόν και ιδιαίτερα σ' εκείο που εκφράζει καλύτερα απ' ο,τιδήποτε άλλο το πολιτιστικό μας αλφαβητάρι, στη γλώσσα μας, στη ντοπιολαλιά μας. Γι' αυτό θα παρουσιάσουμε ένα δείγμα από εφτίνη τη ζωοδότρα φλάδα μας, όπως μας το επρόβαλε ο μπάρμπα Τιπούκειος. Τον εσσανατίσαμε Γενάρη μήνα να περβατεί στο Χορτερό, τυλιγμένος σ' έναν βαρύ μαντύλα και μ' ανασκαμμένο το γιακά. Τον επαρακαλέσαμε, λοιπόν, να μας τα πει όσο γένεται πιο απλά, για να ποτίσει τα φρυμένα χείλια μας με λίες σταγόνες απ' τη νερομάνα απ' την οποία αρδεύεται το λευκαδίτ'κο – χορτιώτ'κο πολιτιστικό αλφαβητάρι. Κι ο μπάρμπα Τιπούκειος, όπως πάντα, δε μας εκάλασε το χατίρι και μας εξήγησε πως θα ντα πει με νια «συγχρονική» ματιά, συγκρίνοντας το αλφαβητάρι μας με τη μόδα του ... Φενγκ Σουί. Κι αρχίνισε:

«Για να μπείε στο κλίμα, θα ξεκινήσω με νια ιστορία που δεν είναι τόσο παλιά, παρόλο που ακουμπάει πολύ βαθιά μέσα στο χρόνο. Η αρχή τ'ς βρίσκεται κάπου σ'ς αρχές της δεκαετίας του 1950. Τότενες οι πατεράδες κι οι μανάδες μας, οι παππούληδες και οι βαβάδες μας ήτανε εκείνοι που εματαχτίσανε το χωριό μετά τους σεισμούς του '48 και του '53· ήτανε εκείνοι που εφτεψάνε αμπέλια απά' στην πέτρα· ήτανε εκείνοι πο' δαγκάανε το ροί, για να κάμουμε οικονομία στο λάδι· ήτανε εκείνοι πο' κάνανε τραμέτζο⁵ από τα μπαλώματα του παντελόνι τους, για να σπουδάσουνε τα παιδιά και τ'αγγόνια τους· ήτανε εκείνοι που λιμπαδιάζανε⁶ το πιάτο τους, για να δώκουνε στα παιδιά· ήτανε εκείνοι πο' στίβανε την πέτρα, για να βγάλε ζουμί· ήτανε εκείνοι που κάνανε τα πάντα, για να ζήσουνε καλύτερα τα παιδιά τους· ήτανε εκείνοι που τα βάνανε με το χεϊμώνα, που αγριεμένος κι αλύπητος έφκιανε καρκάνα⁷ στον κορότο⁸ κι ετρύπασε το κόκαλο ως μέσα στο μεδούλι· ήτανε εκείνοι που δεν ελογαριάζανε ούτε τα δυο μέτρα χιόνι κι εγυρίζανε με νια⁹ αγκαλιά κραμπολάχανα απ' την Παναγιά και το Βασιλικό, κι όσο να γυρίσουνε δεν ορίζανε το χέρι τους, γιατί εκαρκάνιαζε απ' το κρύο κι εμυρμήγκιαζε σαν και να ντο τρυπάνε βελόνες, κιαπέ¹⁰, σαν και να τόβαλες σε ζυματιστό νερό, έβγανε φωτιά απ' τα κρουπαγήματα· ήτανε η «θεια Μαύρα», που, ενώ το χιόνι έπεφτε τριβλωτό¹¹, σκουφί, με χέρια κοκαλιάρικα και παγωμένα, έπιανε το κουτσομάχαιο, για να μαζώξει κάνα ζώο απ' τα σόερα¹² και να ετοιμάσει σιωππλή της φαμελιάς το γιόμο· ήτανε ο υπέργηνος μπάρμπα Θωμάς, που με το τσεκούρι επολέμαε¹³ να βγάλε κανιά σφλέτζα¹⁴, για ν'ανάψει τη φωτιά, να ξεσταθούνε ένα τρίμμα¹⁵ τ' αγγόνια του· ήτανε εκείνοι που επ'γαίνανε να οργώσουνε, με την τραμ'ντάνα να καναλίζει¹⁶ απ' τα Σταυρωτά και να τους περονιάζει τόσο, που να τρέμει το κατακλείδι τους· ήτανε εκείνοι που επ'γαίνανε να μαζώξουνε ελιές, να κόψουνε κλαρί για τα ζωντανά, να μαζώξουνε φρύγανα για το φούρνο κι άλλα τέτοια, και εξυλοπαντουριάζανε¹⁷ ή κι εγενόντανε μοσκίδι¹⁸, με κόντρα τη νότια του Γαρμπή ή και το Στρογάμπι¹⁹ που τους επότιζε ως το μεδούλι. Κι αν πάμε και παραπίσω στο χρόνο, στις μακριές σειρές των προγόνων μας, που λέει και ο ποιητής, ήτανε εκείνοι που εδουλέψανε τη στέρφα γης και τπνε ημερώσανε, αλλά και που εκαλλιεργήσανε τη λευκαδίτικη ντοπιολαλιά, την

εταμαχίσανε σε κρίκους, την εκάμανε νοήματα, την εσφυρηλάτησανε, όπως το χρυσάφι οι μεταλλουργοί, κι εγίνηκε, όπως είπαμε, Βαλαωρίτηδες και Σικελιανοί κι άλλα κοσμήματα. Με τις λέξεις εφτές, μ' εφτό το καθαρό χρυσάφι πο'ρχεται απ' τα βάθη των αιώνων, εβήκαμε και πορευόμαστε στον κόσμο ετούτο τον τριτοσηπαλωμένο, που λέει και το τραγούδι.

Για να ντα κάμω πιο λιανά, θα νά'λεα, ξεκινώντας απ' τη χορτιώτικη οικιστική διαχείριση του φυσικού τοπίου, πως η παραδοσιακή αρχιτεκτονική μας εστηρίχτηκε στην παρατηρητικότητα και την εμπειρία των προγόνων μας, απ' τη ζωή τους μέσα στο φυσικό περιβάλλον του χωριού μας. Για τον προσανατολισμό, είχανε τ'αμέντι τους²⁰ στην προστασία απ' τ'ς βόρειους ανέμους (τα Σταυρωτά «κόβουνε» τ'ς ανέμους τραμουντάνα, γραίο, γραιολεβάντε) και την αξιοποίηση του νότιου προσανατολισμού, όπως θέλει και το Φενγκ Σουί, με τα ανοίγματα των σπιτιών να βλέπουνε προς τον Άι- Πέτρο και τη Βασιλική. Στο χορτιώτικο ... Φενγκ Σουί μπορούμε να λογαριάσουμε και τη μεγαλύτερης διάρκειας ηλιοφάνεια το χεϊμώνα, το μαΐστρο του καλοκαιριού, τ'ς φυσικές πηγές νερού και το χτίσιμο των σπιτιών από απλά φυσικά υλικά σε χώρο με πυκνή βλάστηση και δέντρα για δροσά, ίσκιο και προστασία απ' τ'ς ανέμους.

Μέσα σ' εφτό το περιβάλλον ο Χορτιώτης έζγε απλά και λιτά. Η ζωή του ήτανε δύσκολη και φτωχική στην «κλειστή αγροτική του οικονομία», που λένε οι ιστορικοί κι οι οικονομολόγοι, κι οι βασικές ανάγκες του επηγαίνανε «μη και βαρ'», δ'λαδί εκκαλυπτότανε –δεν εκκαλυπτότανε, παρόλο που η δουλειά τ'ς κάθε οικογένειας, απ' το μικρότερο ως το μεγαλύτερο μέλος της, ήτανε πολύ σκληρή. Εβανόντανε²¹ να εκμεταλλευτούνε πέρα για πέρα όγια²² περιθώρια τ'ς έδιν' ο τόπος. Ήτανε ούλο πέτρα το χωραφάκι; Εφτεύανε αμπέλια με τον πάλο²³. Υπήρχανε καλάμια σ'ς νεροσορμές; Τα κόβανε, για να φκιάνουνε τραμέτζα. Τα σπάρτα; Υλικά οικοδομής κι εφτά. Τίποτα δεν επήνε χαμένο. Επροσέχανε μονακά εφτό που λένε «οικολογική ισορροπία», και μάλιστα σαν τα μάτια τους, ότι σαν τα πράσιν' ά-λογα των ημερών μας. Όσο για εφτό που λένε σήμερα οι Φενγκ- Σουίηληκτοι, πως πρέπει να ξεφορτωνόμαστε τα άχρηστα, θα ντ' ακουρμαζόντανε οι παλιότεροι σαν εκείο που είναι, δηλαδή κινέζικα. Στο χορτιώτικο σπίτι δεν υπήρχε τίποτα το άχρηστο. Το βαένι με το σ'τάρι για το ψωμί τ'ς οικογένειας, το καρτέλο²⁴ με το κρασί και το καρτεζίνι²⁵ ή την πύργια²⁶ απίκα²⁷, η καπάσα²⁸ με το λάδι, η λάτα²⁹ με το τερί κι εκείνη με τ'ς ξεροσαρδέλες, η πατάκα απκάτου απ' το κρεβάτι ανάμεσα στα καρβέλα³⁰, οι σάκινες³¹ με το μαέρεμα (όσπρια), ο οίκος με τα κοντροσκοούτια (σαγιάσματα, βελέτζες, μαντανιές, ντρεμίδια κ.λπ.), η κασέλα, η ντρουβέλι³² κι ο κατρουμάς³³, τα κουζινικά και γενικά η πομπιλια³⁴ (πινιάτα, μπρακάτσι, παδέλα, ροί, καυκιά, χαβάνι, κίκαρη, σκουτέλα, σίτες, νταβάδες, μπόλιες, λαϊπόδας για το σάρωμα, τάβλα, τάκοι και τα λοιπά χρειώδη), για να ντα φέρνει βόλτα η κάθε οικογένεια. Τίποτα δεν επήνε χαμένο. Ακόμα κι ένα παλιουρούτι³⁵ εγενόντανε στον αργαλειό νια ωραία κουρελού, σαν εκείές που έπαιρνε η Τζάκου Ωνάση όθενε³⁶ τ'ς έβρισκε, για να τ'ς στρώνει στην κουζίνα τ'ς. Οι παλιότεροι, βέβαια, στην κουζίνα τ'ς το χεϊμώνα εστρώνανε τσόλια³⁷, πούτανε ξεματοχινά³⁸ για το σαλίτζο³⁹.

Στο θέμα τ'ς γκαρνταρόμπας (γι' άκου λέξη!) από πολύ παλιά ακολουθάνε οι Χορτιώτες πιστά τη μόδα του Φενγκ Σουί, ίσως και το αντίστροφο. Σύμφωνα μ' εφτίνη, τα ρούχα που φοράμε, ακόμα και τ' αποδιαλευρία, στέλνουνε σ'ς αλλουούς ... ραπόρτα⁴⁰. Το Φενγκ Σουί συστήνει να αφήνουμε ανοιχτό το λαιμό, για να επικοινωνούμε χωρίς μπλοκαρίσματα με τ'ς αλλ'νούς. Στο χωριό για τ'ς άντρες και τ' αρσενικά παιδιά ο λαιμός ήτανε ανοιχτός, γιατί εφορούανε απόδου απ'το πουκάμισο ζ'λέ⁴¹. Αν, μάλιστα, ο ζ'λέ είχε και κανιά φόσσα⁴², ανοιχτό ήτανε και το στήθος. Οι παντρεμένες είχανε τα κονταπέτα⁴³ τσου κι αφήνανε το λαιμό ανοιχτόνε. Μονακά οι ανύπαντρες είχανε το φόρεμα κουμπωμένο με ζάβγιες⁴⁴ ως απά' στο λαιμό, για λόγους ηθικής τάξεως. Επίσης οι Φενγκσουίτες αποφεύγουνε τα πολύ στενά ρούχα, γιατί λένε πως

μπλοκάρουν την ενέργεια, κι ακόμα αποφεύγουν να βάνουν τα παπούτσα τους στα υννοδωμάτια. Ε, εφτά τα εφαρμόζαν 100% στο χωριό. Ούλα τα ρούχα ήταν «ευάερα και ευήλια», για λόγους τεχνικούς, καθώς και τα παπούτσα, που στην μοντέρνα εκδοχή τους ήταν, φυσικά, vaketta ή tsarouchi (χωρίς τελικό σίγμα). Στα «μυστ» του Φενγκ Σούι» ανήκουν και τα κεριά, που υστερούνε κατά πολύ απ' τα λυχνάρια μας, όπως περίτρανα τ' απόδειξε εδώ και δυόμισι χιλιάδες χρόνια ο Διογένης. Όσο για το φαί και το ποσιό, το παραπανίσιο βάρος θεωρείται απ' τους Φενγκσούιτες μια ενεργειακή ανισορροπία. Εδώ όμως τα καλάμε, γιατί ισχυρίζονται πως οι κρίσεις βουλιμίας μπορεί να οφείλονται σε λανθασμένη οργάνωση του χώρου (!!!), ενώ η παράδοσή μας λέει πως αυτό που βοηθάει, για να βρει ο καθένας το ιδανικό του βάρος, είναι η οικολογική διατροφή, συνήθως πράσινη. Για να βγει κάποιος μισολούρι⁴⁵, δ'λαδή για αδυνάτισμα, προτείνονται τα εξής: τσαπί από φυλακής πρωΐας μέχρι νυκτός, υψοειά (και προσευχή) με χόρτα το μεσημέρι και λάχανα το βράδυ κι όσο αντέξει. Οι διακρίσεις μεταλλαγμένα και μη, βιολογικά και μη, ήταν άγνωστες. Γενικά η χορτώτικη γαστριμαργική παράδοση

προτείνει τα εξής φαγιά και ποσιό: Ψωμί από σιτάρι ξυλόκαστρο ή γαύρο (εννοείται ολικής - το μερικής είναι αδιανόητο), πεταστή, γάλα απ' το μαστάρι τση γιδός, σαλαμούρα, λάχανα και λοιπά αυτοφυή Χορτάτων, όπως οι (γκουρμέ) μαντριγούρες και σπαράγγια, ζυμαρικά στιγμής («φύλλο»), τ'ρόψωμο, ζούπα, αυγά κοτός / γάλισσας, πατάκες - κρεμμύδια στη χόβολη, οπωροκνευτικά Παναγιάς, Καλαμιού ή Βασιλικού. Από ποσιό νερό απ' το Σουλάκι, τσάι Σταυρωτών, καφέ από ρεβύθι, ψημένονε στο καφουσούβλι με φλούδα από πορτογάλι για άρωμα, κρασί κεροπάτι, και ... σταλακτίτες για αναψυκτικά χειμώνα

Το πολιτιστικό μας αλφαβητάρι, βέβαια, έχει μέσα κι ένα σωρό άλλα καλούδια, που σε καμιά περίπτωση δεν πρέπει να ντα υποτιμάμε, γιατί, όπως είπαμε, εφτά είναι ο πλούτος μας.

Για τη Σύνταξη: Έκτορας Γ. Χόρτης

ΛΕΞΙΚΟ

- ¹ Το Φένγκ Σούι είναι ένα σύστημα που παραπέμπει σε μια παραδοσιακή κινέζικη γεω-φιλοσοφία: σύμφωνα με την οποία ο άνθρωπος σχετίζεται δυναμικά με το περιβάλλον και αλληλεπιδρά με αυτό. Στα κινέζικα ο όρος σημαίνει αέρας και νερό και το όνομα αυτό δόθηκε από τα δύο σημαντικότερα χαρακτηριστικά ενός οικοπέδου ή μιας ευρύτερης οικοδομησιμης έκτασης: δηλαδή τον αέρα (επηρεάζεται από τα δάση ή τα βουνά κλπ) και το νερό (πηγές, λίμνες, ποτάμια κλπ). Στη σύγχρονη εποχή με τον όρο "φενγκ σοούι" αποκαλείται η τοποθέτηση διαφόρων αντικειμένων σε ένα χώρο έτσι ώστε να υπάρχει καλή ενέργεια.
- ² Παίρνω απόδρομο = παίρνω φόρα
- ³ Εις Δόξαν· Ανδρέα Κάλβου
- ⁴ Παδείρω (παδίζω) = πασιόζω· υποφέρω
- ⁵ Τραμέτζο = μεστόκοις
- ⁶ Λιμπαδιάζω το πιάτο = αφαιρώ μέρος απ' το φαγητό που έχει
- ⁷ Καρκάνακαρκανιάζω = το στρώμα πάγου που σχηματίζεται στην επιφάνεια του νερού σε πολύ χαμηλές θερμοκρασίες/ ξεπαγιάζω
- ⁸ Κορύτος = γούβα πέτρινη ή ξύλινη που τη γέμιζαν νερό για να πίνουν οι κότες· ενδεχομένως και τα ζώα· ή ακόμη και για πλύσιμο χεριών
- ⁹ Νια = μια
- ¹⁰ Κιαπέ = κι ύστερα
- ¹¹ Τριβλωτό = συμπαγές χιόνι· σε μικροσκοπικός βώλος· σε αντίθεση με τη φλαρίδα· δηλαδή τις λεπτές νιφάδες χιονιού
- ¹² Σόερα = οι ανοικτοί χώροι κοντά στο σπίτι
- ¹³ Πολεμάω = προσπαθώ με όλες μου τις δυνάμεις· πασιόζω
- ¹⁴ Σφλέτζα = σχετικά λεπτά κομμάτια ξύλα για τη φωτιά·
- ¹⁵ Τρίμμα = λίγο· μτφρ· μια ιδέα
- ¹⁶ Καναλιζώ = ρέω· κατεβάζω αδιάκοπα αέρα (εδώ: τσουκτερό αέρα)
- ¹⁷ Ξυλοπαντουριάζω = γίνονται κόκκαλο απ' το κρύο
- ¹⁸ Μοσκίδι = μούσκεμα
- ¹⁹ Στρογάμπι = από το Όστρια + Γαρμπής

- ²⁰ Είχανε τ'αμέντι τους = είχανε το νου τους· είχανε στραμμένη την προσοχή τους
- ²¹ Βάνομαι = πασιόζω
- ²² Όγια = όποια
- ²³ Πάλος = λουστός
- ²⁴ Καρατέλο = βαρελάκι
- ²⁵ Καρτεζίνι = κύπελλο· συνήθως τσίγκινο ή μαντεμένο· που χωρούσε ¹¹⁵ γραμμάρια και χρσίμευε ως μέτρο υγρών (^{1/4} του καρτούτσου)
- ²⁶ Πύργια = μικρό κωνί
- ²⁷ Απίκπα = ανάποδα
- ²⁸ Καπάσα = μεγάλο κίουπι
- ²⁹ Λάτα = ντενεκές
- ³⁰ Καβαλέτα = ξύλινα υποστηρίγματα του κρεββατιού
- ³¹ Σάκινες = μεγάλα σακιά
- ³² Ντρουβέλι = μικρός ντρουβάς για τη βρώμη των φορτηγών ζώων
- ³³ Κατρουμάς = χαλινάρι
- ³⁴ Πομπίλια = εξοπλισμός
- ³⁵ Παλιορούτι = καταξεσκισμένο ρούχο
- ³⁶ Όθενε = απ' όπου
- ³⁷ Τσόλια = χοντρές σακούλες στα ελαιοτριβεία· για να βάζουν μέσα την αλεσμένη ελιά· που όταν επαλιώνανε χρησιμοποιούνταν για στρωσίδια·
- ³⁸ Ξεματοκινός = κατάλληλος για μια ειδική περίπτωση
- ³⁹ Σαλιτζο = γυμνό δάπεδο
- ⁴⁰ Ραπόρτο = μήνυμα
- ⁴¹ Ζ'λές = πλεχτό πουλόβερ χωρίς μανίκια
- ⁴² Φόσσα = τρύπα
- ⁴³ Κονταπέτα = τα ρούχα (ανοικτό φόρεμα· σπαλέτα· καμζέτο· μαντήλι) και τα διακοσμητικά (η·κ· μία διακοσμητική καρφίτσα) για το στήθος· Το φόρεμα είναι ανοικτό στο μπουστό·
- ⁴⁴ Ζάβγιες == μικρές πόρτες· κόπιτσες
- ⁴⁵ Βγαίνω μισολούρι = μου βγαίνει το λάδι· γίνονται πεσιό και κόκκαλο

ΑΡ. ΦΥΛΛΟΥ 15 • ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2014– ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2015
ΔΙΑΝΕΜΕΤΑΙ ΔΩΡΕΑΝ • tachortata.blogspot.gr

Τριμηνιαία περιοδική έκδοση του Συλλόγου των Απανταχού Χορτωτών Λευκάδος

Ιδιοκτήτης: Σύλλογος των Απανταχού Χορτωτών Λευκάδας. Τηλ. 6974415725, e-mail: arpiros@otenet.gr
Υπεύθυνος έκδοσης - ύλης: Έκτορας Γ. Χόρτης
Επικοινωνία: τηλ. 210-9844200, 6944416206, e-mail: hecchortis@gmail.com
Συντακτική Επιτροπή: Άγγελος Γ. Χόρτης, Θωμάς Ε. Χόρτης, Σταθούλα

(Λούλα) Σακελλαρίου – Αυλωνίτη, Νίκος Δ. Χόρτης, Έκτορας Γ. Χόρτης.
Σελιδοποίηση: Νίκος Δ. Χόρτης
Παραγωγή εντύπου: ΠΡΩΤΟΠΑΠΑ Α. Ε., Γραφικές Τέχνες -Τυπογραφείο, Υπάτης 45, Περιστέρι, 12133, τηλ. 2105743450
Για το περιεχόμενο των ευνογράφων κειμένων ευθύνονται οι συγγραφείς τους

Βράβευση της Εταιρείας Λευκαδικών Μελετών από την Ακαδημία Αθηνών

Στην αίθουσα τελετών της Ακαδημίας Αθηνών έγινε στις 19 Δεκεμβρίου 2014, πανηγυρική Συνεδρία στην οποία απονεμήθηκαν τιμητικές διακρίσεις σε Επιστήμονες, Φορείς, Οργανώσεις και Εταιρείες. Η Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών έλαβε Βραβείο της «τάξης των Γραμμάτων και των Καλών Τεχνών» με την παρακάτω αιτιολόγηση: «Απονέμεται βραβείο της Ακαδημίας στην Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών (1970) για τη σημαντική επιστημονική και εκδοτική της δραστηριότητα και την προσφορά της στην καλλιέργεια και ανάδειξη του πολιτισμού της Λευκάδας. Με το έργο της η Εταιρεία στερεώνει στη Λευκάδα πνευματική και ιστορική παράδοση η οποία θα αποδίδει μονίμως ωφελίμους καρπούς.» Το βραβείο παρέλαβε ο Πρόεδρος κ. Αθανάσιος Μελάς. Στην απονομή παραβρέθηκαν ο Αντιπρόεδρος κ. Άγγελος Χόρτης και η Γενική Γραμματέας κ. Μιράντα Κουνιακή-Κορδελλίδη με το σύζυγό της. Συγχαρητήρια σε όλους όσοι συνέβαλαν στην επιτυχημένη διαδρομή της Εταιρείας από της ιδρύσεώς της ως σήμερα και καλή συνέχεια στο ωραίο και επίπονο έργο της.

ΤΥΧΗΙ ΑΓΑΘΗ

ΕΔΟΣΕ ΤΗΙ ΑΚΑΔΗΜΙΑΙ ΑΘΗΝΩΝ

ΤΗΝ ΕΤΑΙΡΕΙΑΝ ΛΕΥΚΑΔΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ (1970)

ΒΡΑΒΕΙΩΙ ΤΙΜΗΣΑΙ

Αποτελέσματα εκλογών της 25ης Ιανουαρίου 2015

ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΚΑ (74 εκλογικά τμήματα)

Γραμμένοι: 30.153 – Ψήφισαν: 15.578 – Έγκυρα: 15.121 – Άκυρα / Λευκά: 457 – Αποχή: 48,34%.

ΣΥΡΙΖΑ 5.444	ΝΔ 4369	ΚΚΕ 1.443	ΠΑΣΟΚ 755	ΧΡΥΣΗ ΑΥΓΗ 708	ΠΟΤΑΜΙ 668	ΑΝΕΛ 540
ΚΙΔΗΣΟ 473	ΑΝΤΑΡΣΥΑ 203	ΤΕΛΕΙΑ 156	ΕΝΩΣΗ ΚΕΝΤΡΩΩΝ 148	Λ.Ο.Σ. 122	ΔΗΜΑΡ 70	ΛΟΙΠΑ 22

14ο ΕΚΛΟΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΧΟΡΤΑΤΩΝ

Γραμμένοι: 30.153 – Ψήφισαν: 15.578 – Έγκυρα: 15.121 – Άκυρα / Λευκά: 457 – Αποχή: 48,34%.

ΣΥΡΙΖΑ 35	ΝΔ 14	ΑΝΤΑΡΣΥΑ 13	ΚΚΕ 9	ΠΑΣΟΚ 4	ΑΝΕΛ 2	ΧΡΥΣΗ ΑΥΓΗ 2
ΚΙΔΗΣΟ 1	ΛΟΙΠΑ 0	Βουλευτής Λευκάδας στη νέα Βουλή εκλέχτηκε ο γιατρός κ. Σταύρος Γρηγόρης. Μαζί με τα συγχαρητήρια για την εκλογή του, του ευχόμαστε από καρδιάς καλή επιτυχία στο έργο του.				

Ευλόγησον, Δέσποτα

Το έθιμο της κοπής της βασιλόπιτας τηρείται απαράβατα από τα λευκαδίτικα σωματεία της Αθήνας (Ομοσπονδία των απανταχού Λευκαδίτικων Συλλόγων, Σύλλογο Λευκαδίων Αττικής, Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών κ.ά.) . Απαράβατα τηρείται και η συνήθεια να ευλογεί την πίτα των παραπάνω σωματείων ο αιδεσιμολογιώτατος πατήρ Δημοσθένης Παπακωστόπουλος. Έτσι έπραξε και φέτος ο σεμνός και αγαπητός σε όλους τους Λευκαδίτες παπα –Δημοσθένης. Κι όπως γίνεται πάντα, μετά το πέρας της θρησκευτικής τελετής και την ευλογία της βασιλόπιτας, ακολουθεί μια άλλη ευ –λογία από τον πατέρα Δημοσθένη: ο απλός, μεστός και σοφός λόγος του, που όλοι ανεξαιρέτως οι παρευρισκόμενοι τον ακούνε ευλαβικά. Στη φωτογραφία ο πατήρ Δημοσθένης ευλογεί την πίτα της Εταιρείας Λευκαδικών Μελετών. Παραπλεύρως ο πρόεδρος της Εταιρείας κ. Αθανάσιος Μελάς.

Φιλό-λογοι και φίλ-εργοι

Την Πέμπτη 4 Δεκεμβρίου 2014 πραγματοποιήθηκαν οι αρχαιρεσίες του Συνδέσμου Φιλολόγων Λευκάδας. Το νεοεκλεγέν Διοικητικό Συμβούλιο συγκροτήθηκε σε σώμα ως εξής: Πρόεδρος: Παρασκευή Κοσιδά-Βρεττού, Αντιπρόεδρος: Άννα Κοσιδά, Γενική Γραμματέας: Αικατερίνη Μαραγκού, Οργανωτική Γραμματέας: Αγγελική Κόγκα, Ειδική Γραμματέας: Διονυσία Μπίζου, Ταμίας: Όλγα Κοταρέλα, Έφορος Βιβλιοθήκης και Εκδόσεων: Ιωάννης Φραγκούλης.

Στις 7 -2-2015 ο Σύνδεσμος σε αγαστή συνεργασία με το Πνευματικό Κέντρο του δήμου Λευκάδας πραγματοποίησε με μεγάλη επιτυχία εκδήλωση με θέμα «Θαυμασμός, άμιλλα, αντιζηλίες και συγκρούσεις στον αρχαίο ελληνορωμαϊκό κόσμο. Προβολές στο σύγχρονο κόσμο» και κεντρικό ομιλητή τον ομότιμο καθηγητή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και πρόεδρο της Εταιρείας Κυθηραϊκών Μελετών κ. Νίκο Πετρόχειλο. Πάντα τέτοια.

Άνδρός αγαθοῦ ἔργῳ γενομένου ...

Από τον φίλο κ. Τριαντάφυλλο Σκλαβενίτη πήραμε τις εξής συμπληρωματικές πληροφορίες για τον ήρωα του Ελληνοϊταλικού πολέμου Επαμεινώνδα Χόρτη: Ο λοχαγός Επαμεινώνδας Χόρτης του Αθανασίου (στην πηγή εκ παραδρομής γράφεται Χάρτης) έπεσε υπέρ πατρίδος στο ύψωμα της Μπολιένας, βόρεια της Χειμάρρας, στις 26 -1 -1941 (Πηγή: Η Καθημερινή, ειδική έκδοση, Σάββατο 28/29 -10 -1995).

Γεωργικά των Χορτάτων

Του ΑΓΓΕΛΟΥ Γ. ΧΟΡΤΗ

Τα Χορτάτα, μετά τον πόλεμο, όπως και όλες οι ορεινές αγροτικές κοινότητες του νησιού μας, ήταν μια κοινωνία αυτοκατανάλωσης. Καθημερινός σύντροφος των κατοίκων ήταν η φτώχεια, η στέρση και η ακραία λιτότητα, καθώς κατανάλωναν και ζούσαν, σχεδόν αποκλειστικά, μόνο με όσα παρήγαν, έχοντας ελάχιστη επαφή με την αγορά, από την οποία προμηθεύονταν μόνο τα απολύτως απαραίτητα για τη διαβίωση και τις δραστηριότητές τους. Και αυτό ήταν απολύτως φυσικό, αφού οι πηγές άντλησης χρημάτων ήταν εξαιρετικά περιορισμένες και προέρχονταν, στο μέγιστο ποσοστό τους, από τη διάθεση των πλεονασμάτων της παραγωγής τους. Οι παλαιότεροι θυμόμαστε τους συγχωριανούς μας της εποχής εκείνης με τα ροζιασμένα χέρια και τα ηλιοκαμένα πρόσωπα, στα οποία μπορούσε κανείς να διακρίνει τα ίχνη από τον κάματο, τους αέριδες και τις βροχές, αν και οι ίδιοι δεν την απολάμβαναν, την οραματίζονταν και που τα αυλάκωναν βαθιές ρυτίδες από τον καθημερινό αγώνα και τις έγνοιες. Αλλά κι ο χρόνος, αδυσώπητος, έβραζε κι αυτός τη σφραγίδα του σε όλα όσα «σμίλευαν» τη μορφή και την ψυχή τους και την όπλιζαν με αντοχή, υπομονή και δύναμη, ώστε να φέρουν εις πέρας ό,τι θεωρούσαν καθήκον τους, δηλαδή να «βγάλουν» τη φαμελιά τους, με άλλα λόγια να μεγαλώσουν τα παιδιά τους και να τους εξασφαλίσουν, όσο ήταν δυνατόν, τις καλύτερες προϋποθέσεις, για να συνεχίσουν τον αέναο κύκλο της ζωής. Ήταν οι «πιονιέροι», οι πρωτοπόροι μιας καλύτερης ζωής, αν και οι ίδιοι δεν την απολάμβαναν, την οραματίζονταν, ωστόσο, για τα παιδιά και τα εγγόνια τους. Με λίγα λόγια, οι κάτοικοι του χωριού μας και όλης, βέβαια, της ορεινής Λευκάδας, ζούσαν με τον ίδιο σχεδόν τρόπο με τον οποίο ζούσαν οι πατεράδες, οι παππούδες και προπάπποι τους, επαναλαμβάνοντας κάθε χρόνο, στην αέναη διαδοχή των εποχών, τις ίδιες εργασίες σε κάθε μία, με τον ίδιο τρόπο, καθώς η μηχανοκαλλιέργεια, που άλλαξε τα δεδομένα στον τομέα των καλλιιεργειών και μείωσε το μόχθο των γεωργών, δεν είχε ακόμα επεκταθεί στην περιοχή μας.

Τον παραγωγικό ιστό του χωριού μας συνέθεταν κατά πρώτο και κύριο λόγο οι καλλιέργειες των δημητριακών (κυρίως του σιταριού) και των αμπελιών, και ακολουθούσε η καλλιέργεια των οσπρίων, κυρίως της φακής, και, κατά τους θερινούς μήνες, η καλλιέργεια των λαχανικών σε αρδευόμενες περιοχές. Μια ακόμα καλλιέργεια, σε βαθμιαία όμως παρακμή, ήταν η καλλιέργεια του λιναριού, που κατά τη δεκαετία του 1960 είχε εξαφανισθεί. Ελιές στην περιοχή του χωριού μας υπήρχαν τότε ελάχιστες, αν και αρκετοί διέθεταν λιστάσια σε άλλα χωριά με χαμηλότερο υψόμετρο, όπου οι κλιματολογικές συνθήκες ευνοούσαν την καλλιέργειά τους. Τον παραγωγικό «κάρτη» του χωριού συμπλήρωνε η κτηνοτροφία, νομαδική και οικόσιπη. Σε ό, τι αφορά τη νομαδική, ορισμένοι μόνο είχαν κοπάδια αιγοπροβάτων, αλλά το σύνολο των νοικοκυριών εξέτρεφε οικόσιτα ζώα (πρόβατα και κατσίκες και λίγοι μόνο χοίρους). Τέλος, όλα τα νοικοκυριά διέθεταν όρνιθες, από τις οποίες εξασφάλιζαν αυγά και το μεγαλύτερο μέρος του λίγου κρέατος που κατανάλωναν.

Όπως συμβαίνει σε όλες τις κοινωνίες οι οποίες στηρίζονται στην αυτοκατανάλωση, το κύριο προϊόν που οι κάτοικοι του χωριού μας καλλιεργούσαν ήταν το σιτάρι, καθώς η κύρια φροντίδα τους εστιαζόταν στην εξασφάλιση του ψωμιού της οικογένειας, που ήταν το βασικό διατροφικό της προϊόν. Για το λόγο αυτόν και όσοι δεν διέθεταν αρκετά κτήματα που θα τους εξασφάλιζαν «το ψωμί της χρονιάς»,

χρησιμοποιούσαν την εργατική δύναμη της οικογένειας μέσα στο νησί ή, συνήθως, έξω από αυτό, στην Αιτωλοακαρνανία ή στην Πελοπόννησο, κυρίως ως αγροτικοί εργάτες, προκειμένου να το εξασφαλίσουν. Μετά από το σιτάρι, το πιο σημαντικό διατροφικό προϊόν ήταν τα όσπρια, κυρίως οι φακές και τα κουκιά, αλλά και τα ρεβίθια και τα μπιζέλια. Το πόσο σημαντικά ήταν τα όσπρια μπορεί να εκτιμηθεί, αν λάβουμε υπόψη μας ότι τα περισσότερα γεύματα της εβδομάδας αποτελούνταν από αυτά. Αλλά στο ανταλλακτικό, σε μεγάλο βαθμό, λόγω ελλείψεως χρημάτων, εμπόριο της εποχής τα όσπρια ήταν για τους κατοίκους των Χορτάτων το κύριο προϊόν ανταλλαγής. Έτσι, οι συγχωριανοί μας προμηθεύονταν ψάρια ή εποχιακά φρούτα από κατοίκους γειτονικών χωριών ή και υφάσματα από πλανόδιους πρματευτάδες, κυρίως για να ράψουν ρούχα για τα παιδιά, δίνοντας ως αντάλλαγμα συνήθως κουκιά ή φακές κ.λπ. Στο ανταλλακτικό εμπόριο χρησιμοποιούσαν επίσης τα αυγά ή το τυρί για αγορά σπέρτων, φωτιστικού πετρελαίου για τις λάμπες φωτισμού ή και άλλων ειδών που χρησιμοποιούσαν οι μανάδες μας, όπως βαφές, κλωστές, βελόνια κ.ά.

Η καλλιέργεια των λαχανικών το καλοκαίρι, στα αρδευόμενα από την πηγή της «Παναγιάς» κτήματα ήταν επίσης μια σημαντική καλλιέργεια, καθώς με τα προϊόντα από αυτήν καλυπτόταν μεγάλο μέρος των διατροφικών αναγκών των κατοίκων κατά τη θερινή περίοδο, ενώ μέρος της παραγωγής (πατάτες, κρεμμύδια, σκόρδα) αποθηκευόταν για κατανάλωση και κατά τους χειμερινούς μήνες. Η διατροφή των ανθρώπων συμπληρωνόταν από τα γαλακτοκομικά

προϊόντα (γάλα, τυρί) που παρήγαν οι ίδιοι, τα αυγά και το κρέας των πουλερικών τα οποία εξέτρεφαν και, επίσης, τα άγρια χόρτα, που αποτελούσαν συνήθως τη βάση του βραδινού τους φαγητού. Πρέπει εδώ να σημειώσουμε, για να έχουμε πληρέστερη εικόνα της εποχής εκείνης, ότι κάθε σπίτι αποτελούσε, περισσότερο ή λιγότερο, ένα, κατά κάποιον τρόπο, εργαστήριο κοπτικής-ραπτικής και κατασκευής ειδών οικιακής χρήσης. Γιατί οι μανάδες μας, αυτοδίδακτες ράφτρες, κατασκεύαζαν με φθηνά υλικά που προμηθεύονταν από το εμπόριο τα φορέματα των κοριτσιών, τα παντελόνια και τα πουκάμισα των αγοριών, ενώ τις νύχτες, μετά το πέρας της επίπονης καθημερινής εργασίας έπλεκαν τα μάλλινα πουλόβερ μικρών και μεγάλων, τους «ζιλέδες», όπως τους λέγαμε, τις φανέλες των ανδρών της οικογένειας κ.λπ., ξέροντας ότι την επομένη θα ζυγνούσαν από τα χαράματα, για μια σειρά εργασίες που δεν είχαν τελειωμό. Ηρωίδες, που κανένα βιβλίο δεν καταγράφει τις θυσίες τους, οι οποίες μόνο στο βιβλίο της

καρδιάς και της ψυχής μας είναι φυλαγμένες σαν πολύτιμο κειμήλιο και αιώνιο μνημόσυνό τους. Εκτός από τη ραπτική οι μανάδες μας, επιδέξιες υφάντρες, ακολουθώντας μια πανάρχαια παράδοση, κατασκεύαζαν στον αργαλειό κλινισκεπάσματα υψηλής αισθητικής, με συνδυασμό χρωμάτων και σχηματικών παραστάσεων που παραπέμπουν στην τέχνη της γεωμετρικής εποχής. Ορισμένα μάλιστα από αυτά, που κατασκευάζονταν με βελόνες και απαιτούσαν εργασία μινών, αποτελούν πραγματικά αριστουργήματα της λαϊκής τέχνης και γνήσια έκφραση της λαϊκής ψυχής, όπως αυτή διαμορφώθηκε έχοντας αφομοιώσει τις καλλιτεχνικές αξίες του μέτρου και της ισορροπίας στη χρήση των χρωμάτων και των σχημάτων ενός λαμπρού πανάρχαιου πολιτισμού.

Έργα ακόμα οικοτεχνίας ήταν η κατασκευή στρωμάτων και προσκεφάλων που γεμίζονταν με μαλλί, αλλά και σε πολλές περιπτώσεις, αν έλειπε το μαλλί, με φύλλα καλαμποκιού (ροκόφυλλα), όπως και η κατασκευή σεντονιών, τραπεζομάντιλων, πετσετών, λινών ή βαμβακερών, απλών ή κεντημένων. Η κατασκευή μάλιστα των λινών ήταν ένα μοναδικό παράδειγμα κάθετης παραγωγής, αφού οι συγχωριανοί μας έσπερναν το λινάρι, το τοποθετούσαν στα λινοβρόχια (λάκκους με νερό), μετά την συλλογή του, για να μαλακώσει, το «μαγγάνιζαν», δηλαδή το συνέθλιβαν με ένα ξύλινο εργαλείο, τον μάγγανο, ώστε να ξεχωρίσουν οι ίνες του, το λανάριζαν με τα λανάρια (αλωνάρια, κατά παραφθορά, στην ντοπιολαλιά του χωριού) το έγνεθαν για να γίνει νήμα και το ύφαιναν στον αργαλειό. Πρέπει ακόμα στα είδη οικοτεχνίας να αναφέρω τις «πάντες», παραλληλόγραμμα υφάσματα, με κεντημένες τυποποιημένες παραστάσεις ή νεκρές φύσεις (συνήθως ανθοδοξεία με λουλούδια), που κάλυπταν τους τοίχους του σπιτιού. Ένα άλλο χαρακτηριστικό στοιχείο του αγροτικού νοικοκυριού ήταν οι τάκοι, κομμάτια από χοντρούς κορμούς δέντρων, που τους χρησιμοποιούσαμε ως καθίσματα γύρω από το τζάκι και γύρω από το χαμηλό τραπεζάκι του χώρου του τζακιού που ήταν η κουζίνα. Από τα στοιχεία που έχουν παρατεθεί, εικονογραφείται σε αδρές γραμμές μια κοινωνία αυτοκατανάλωσης, όπως έχουμε ήδη αναφέρει. Ωστόσο, η κοινωνία

Πινάκιο φακής απ' τις Τραχωλαρές

αυτή των πρώτων μεταπολεμικών χρόνων, αλλά βέβαια και των χρόνων πριν από τον πόλεμο δεν ήταν εντελώς αποκομμένη από την αγορά και το χρήμα. Ορισμένα προϊόντα έπρεπε να τα προμηθευτούν από αυτήν, καταβάλλοντας το αντίτιμό τους σε χρήμα. Αυτά ήταν κυρίως λιπάσματα, εργαλεία για τις αγροτικές εργασίες, κάποια ρούχα, εκτός από όσα έπλεκαν με το μαλλί των προβάτων, και παπούτσια. Δύο ήταν, κυρίως, τα προϊόντα του χωριού μας που εξασφάλιζαν στους κατοίκους του την απαραίτητη ρευστότητα για την πρόσβασή τους στη αγορά: η φακή και τα σταφύλια. Η καλλιέργεια της φακής γινόταν στα μικρά οροπέδια των Σταυρωτών πάνω από το χωριό και σε υψόμετρο 800 περίπου μέτρων. Τα οροπέδια αυτά (Τραχωλαρές, Φτελιά, Μακρόκαμπος, Βάτοι κ. ά.), όπως και το μεγαλύτερο από όλα, ο κάμπος της Εγκλουβής, που ανήκει στην περιφέρεια του ομώνυμου χωριού με ιδιοκτησίες των κατοίκων του, παρήγαν και παράγουν φακή βραστερή (κάλοψη, όπως τη λέμε στο χωριό) και μοναδικής νοστιμιάς, στοιχεία τα οποία οφείλονται στη σύσταση του εδάφους και στις άριστες για την καλλιέργεια κλιματολογικές συνθήκες της περιοχής. Η φακή αυτή βρισκόταν και βρίσκεται και σήμερα στην κορυφή της προτίμησης των καταναλωτών, πουλιόταν σε υψηλές τιμές και πολλές φορές, ιδιαίτερα αν η παραγωγή ήταν περιορισμένη, υπολειπόταν της ζήτησης, η οποία ήταν σταθερά μεγάλη. Ωστόσο, η καλλιέργεια του προϊόντος ήταν εξαιρετικά επίπονη. Γιατί, εκτός από το όργωμα και τη σπορά, στη διαδικασία της παραγωγής μεσολαβούσε και ένα άλλο στάδιο, σκληρής εργασίας που δεν αφορούσε τα άλλα όσπρια (ρεβίθια, μπιζέλια, που το ύψος

Θεόφιλος Χατζημικαήλ, Η θεά της γεωργίας Δήμητρα

Συνέχεια από Σελ.5

των φυτών τους ήταν μεγαλύτερο). Πρόκειται για το «βοτάνισμα», δηλαδή την εκρίζωση των ζιζανίων που, αν αφήνονταν, θα «βοτάνισμα», δηλαδή την εκρίζωση των ζιζανίων που, αν αφήνονταν, θα «έπνιγαν» τα φυτά της φακής, δηλαδή θα τα σκέπαζαν, θα τους αφαιρούσαν τα συστατικά του εδάφους και θα μείωναν καταλυτικά την παραγωγή. Έτσι, το Μάη, συνήθως, μπορούσε να δει κανείς στα σπαρμένα με φακή χωράφια από το πρωί μέχρι το βράδυ, κάτω από τον καυτό ήλιο γυναίκες κυρίως αλλά και παιδιά ακόμα να βοτανίζουν σκυμμένοι, προσδοκώντας σε ανταμοιβή των κόπων τους μια καλή παραγωγή που θα κάλυπτε πολλαπλές ανάγκες της οικογένειας, όπως κάθε μια τις ιεραρχούσε.

Το δεύτερο προϊόν που οι συγχωριανοί μας διέθεταν στην αγορά ήταν τα σταφύλια. Η ποικιλία «βαρτζαμί» που καλλιεργούσαν, με το βαθύ κόκκινο χρώμα του παραγόμενου κρασιού, έκανε πριν από τον πόλεμο, αλλά και κατά τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια, το προϊόν αυτό περιζήτητο, κυρίως στη γαλλική αγορά, επειδή οι Γάλλοι το χρησιμοποιούσαν για να αποκτούν τα δικά του κρασιά ζωηρό κόκκινο χρώμα, αναμειγνύοντάς τα με αυτό. Μπορούσε λοιπόν να δει κανείς από τα χαμηλότερα μέρη του χωριού μέχρι τις υπώρειες του βουνού να εκτείνονται αμπέλια με το βαθύ πράσινο χρώμα των φύλλων τους από την Άνοιξη μέχρι τις αρχές του Φθινοπώρου, να σκαρφαλώνουν στις πλαγιές και να φτάνουν ως τα ψηλά οροπέδια, σε υψόμετρο 800 περίπου μέτρων. Και την Άνοιξη τους άντρες του χωριού να τα σκάβουν, για να βγάλουν τα ζιζάνια και να ξελακκώσουν τις ρίζες και ακόμα να τα κλαδεύουν, για να καρποφορήσουν, και τις γυναίκες να τα «δένουν», δηλαδή να τα κορφολογούν, για να δυναμώσει ο καρπός. Ήταν

εργασίες σκληρές και χωρίς ανάπαυση, που όμως θέρμαιναν την προσδοκία για μια καλή σοδειά που θα έδινε ανάσα στα οικονομικά προβλήματα και θα συντελούσε στην ευδωσία των σχεδίων των νοικοκυρήδων. Ο κύκλος των εργασιών του αμπελιού ολοκληρωνόταν με τον τρύγο που στο χωριό μας γινόταν κατά τον μήνα Οκτώβριο και δεν ήταν τόσο εύκολος, αφού σε πολλά από τα αμπέλια που ήταν φυτεμένα σε πετρώδεις πλαγιές και σε ψηλά οροπέδια η πρόσβαση ήταν πολύ κουραστική μέσα από στενούς ανηφορικούς αγροτικούς δρόμους που δυσκόλευαν τη μεταφορά των σταφυλιών.

Τα δύο αυτά προϊόντα που αναφέραμε ήταν η κύρια πηγή άντλησης χρημάτων για τους κατοίκους του χωριού μας, με τα οποία, πέρα από την κάλυψη τρεχουσών αναγκών τους, σπούδασαν παιδιά, πάντρεψαν κορίτσια, έπλισαν σπίτια, μεγάλωσαν αγροτικές περιουσίες. Άλλες πηγές προσπορισμού χρημάτων, που κάλυπταν και όσους δεν διέθεταν σημαντική κτηματική περιουσία, ήταν ακόμα η διάθεση στην αγορά αμνοερπιών την περίοδο του Πάσχα, καθώς και η προσφορά εργασίας από τους ειδικούς τεχνίτες, χτίστες και μαραγκούς.

Αυτή σε γενικές γραμμές ήταν η κοινωνία του χωριού μας στα παιδικά και εφηβικά μου χρόνια. Όταν τόσο εγώ όσο και οι συνομήλικοί μου, πιστεύω, επιστρέφουμε νοερά στο παρελθόν και «μπαίνουμε» στα φτωχά αγροτικά σπιτάκια μας, στα σπίτια που θρέψαμε τα όνειρα της νιότης μας, νιώθουμε το φως και τη μουσική αυτής της νιότης να πλημμυρίζει το είναι μας και για μια στιγμή, όσο διαρκεί το ονειροπόλημα, γινόμαστε παιδιά και τρέχουμε στα χωράφια με το σιτάρι και τη φακή, στα αμπέλια και στους κήπους, με τους γονείς, τα αδέρφια τους παππούλδες και τις βαβάδες μας και, όταν το θαύμα τελειώσει, σκεφτόμαστε γιατί ποτέ δεν μας είχε περάσει από το νου πόσο ακριβά και πολύτιμα ήταν εκείνα τα χρόνια...

Δάσκαλοι και μαθητές του Δημοτικού Σχολείου Χορτάτων

■ Του ΣΠΥΡΟΥ Ν. ΒΟΥΚΕΛΑΤΟΥ

Το Δημοτικό Σχολείο Χορτάτων, ήταν πληθωρικό. Επί σειρά ετών λειτουργούσε με περισσότερους από 50 μαθητές και πάντα με ένα δάσκαλο. Από το 1930 μέχρι το 1988, που έκλεισε οριστικά, πέρασαν από αυτό περισσότεροι από 20 δάσκαλοι. Στις αρχές της δεκαετίας του 1930 – παλαιότερα δεν έχουμε στοιχεία – δίδαξε η δασκάλα Ιουλίτσα Λάζαρη από την Κέρκυρα. Το σχολικό έτος 1933 – 34 τη διαδέχτηκε η δασκάλα Μαρία Δελλαπόρτα από την Εύηγρο, που δίδαξε μέχρι το σχολικό έτος 1936 – 37. Το επόμενο σχολικό έτος τη σκυτάλη παίρνει ο δάσκαλός μου Νικόλαος Αχειμάστος, από τον Αϊ – Θόδωρο. Είναι ο μακροβιότερος δάσκαλος στο σχολείο. Δίδαξε 15 ολόκληρα χρόνια, από το σχολικό έτος 1937 – 38 μέχρι το 1952 – 53.

Οι δάσκαλοι στο μονοθέσιο σχολείο μας εργάστηκαν σκληρά κάτω από αντίξοες συνθήκες. Δίδασκαν σε 60 και 70 παιδιά, πεινασμένα και ξυπόλυτα τα περισσότερα, χωρίς βιβλία και τετράδια, στοιβαγμένα σε μια μικρή αίθουσα κάποιου σπιτιού ή στην εκκλησία, μέχρι να γίνει το καινούργιο σχολείο, χωρίς θέρμανση, χωρίς εποπτικά μέσα διδασκαλίας, χωρίς καμιά υλικοτεχνική υποδομή. Και δίδασκαν έξι μέρες την εβδομάδα (και το Σάββατο λειτουργούσε το σχολείο), πρωί – απόγευμα. Μα ούτε και την Κυριακή ήταν ελεύθεροι. Έπρεπε να πάνε πρωί στο σχολείο, να συγκεντρώσουν τα παιδιά, να τα βάλουν στη γραμμή και να τα οδηγήσουν στην εκκλησία. Ο εκκλησιασμός ήταν υποχρεωτικός. Σε τέτοιες συνθήκες εργασίας, δεν γίνεται λόγος για τήρηση ωραρίου διδασκαλίας. Ο δάσκαλος δεν κοιτάζε το ρολόι για να σχολάσει τα παιδιά την κανονική ώρα. Με τόσα παιδιά που να τελειώσουν τα μαθήματα μέσα στο προβλεπόμενο ωράριο διδασκαλίας. Πάντα το παραβίαζε. Έπρεπε να τελειώσουν οπωσδήποτε τα μαθήματα. Και τότε ο δάσκαλος απευθυνόμενος στα ανυπόμονα για το σχολάσμα παιδιά έλεγε: «Ετοιμάστε τα πράγματά σας». Κι αμέσως αυτά συνωστίζονταν στην έξοδο του σχολείου.

Η αγάπη των δασκάλων προς τους μαθητές τους και η αφοσίωση στο έργο τους καταδεικνύεται και από την πρόσθετη τούτη προσφορά τους: Παλαιότερα τα παιδιά που τελείωναν το Δημοτικό, για να περάσουν στο Γυμνάσιο, έδιναν εξετάσεις και έπρεπε να είναι καλά προετοιμασμένα. Γι' αυτό οι δάσκαλοι τους, μετά το κλείσιμο του σχολείου τον Ιούνιο, στο ολιγοήμερο χρονικό διάστημα που μεσολαβούσε μέχρι την ημέρα των εξετάσεων, συγκεντρώναν ξανά στο σχολείο τα παιδιά που προορίζονταν για το Γυμνάσιο και τα προετοιμάζαν εντατικά, για να εξασφαλίσουν την επιτυχία τους.

Αναμφίβολα οι δάσκαλοι του σχολείου μας προσέφεραν τις υπηρεσίες τους κάτω από εξαιρετικά δύσκολες συνθήκες. Όμως, η αγάπη προς το παιδί και η αφοσίωση στην αποστολή τους τους όπλιζε με δύναμη και τα κατάφερναν. Τα παιδιά μάθαιναν γράμματα. Άς τους αναγνωρίσουμε επομένως, αν όχι τίποτε άλλο, αυτή τους την προσφορά. Το αξίζουν.

Πίνακας εγγραφέντων μαθητών και δασκάλων που δίδαξαν στο Δημοτικό Σχολείο Χορτάτων

Σχολικό Έτος	Εγγραφέντες μαθητές	Δάσκαλοι που δίδαξαν
Αρχές 1930		Λάζαρη Ιουλίτσα
1933 – 1937		Δελλαπόρτα Μαρία
1934 – 1935		Δελλαπόρτα Μαρία
1935 – 1936		Δελλαπόρτα Μαρία
1936 – 1937	53	Δελλαπόρτα Μαρία
1937 – 1938	61	Νικόλαος Αχειμάστος
1938 – 1939	72	Νικόλαος Αχειμάστος
1939 – 1940	80	Νικόλαος Αχειμάστος
1940 – 1941	74	Νικόλαος Αχειμάστος
1941 – 1942	75	Νικόλαος Αχειμάστος
1942 – 1943	73	Νικόλαος Αχειμάστος
1943 – 1944	65	Νικόλαος Αχειμάστος
1944 – 1945	65	Νικόλαος Αχειμάστος
1945 – 1946	61	Νικόλαος Αχειμάστος
1946 – 1947	61	Νικόλαος Αχειμάστος
1947 – 1948	56	Νικόλαος Αχειμάστος
1948 – 1949	58	Νικόλαος Αχειμάστος
1949 – 1950	61	Νικόλαος Αχειμάστος
1950 – 1951	47	Νικόλαος Αχειμάστος
1951 – 1952	43	Νικόλαος Αχειμάστος
1952 – 1953	48	Αναστάσιος Κουντουράς
1953 – 1954	55	Αναστάσιος Κουντουράς
1954 – 1955	63	Αναστάσιος Κουντουράς
1955 – 1956	50	Δημήτριος Χαλικιάς

Συνέχεια από Σελ.6

Σχολικό Έτος	Εγγραφέντες μαθητές	Δάσκαλοι που δίδαξαν
1956 - 1957	58	Δημήτριος Χαλικιάς
1957 - 1958	48	Δημήτριος Χαλικιάς
1958 - 1959	44	Δημήτριος Χαλικιάς
1959 - 1960	44	Νικόλαος Λάζαρης
1960 - 1961	40	Νικόλαος Λάζαρης
1961 - 1962	35	Σπύρος Βουκελάτος
1962 - 1963	34	Θεοδόσιος Στραγαλινός
1963- 1964	43	Ευστάθιος Φίλιππας
1964 - 1965	47	Γεώργιος Ροντογιάννης
1965 - 1966	43	Άγγελος Βερούκιος
1966 - 1967	44	Ν. Λάζαρης
1967 - 1968	40	Αντιγόνη Χόρτη
1968 - 1969	37	Σπύρος Βουκελάτος
1969- 1970	37	Χρυσούλα Πολίτη
1970 - 1971	32	Χρυσούλα Πολίτη
1971 - 1972	26	Κ. Καινούργιος
1972 - 1973	23	Ουρανία Ματαφιά
1973 - 1974	18	Στέφανος Κυριάκης
1974 - 1975	14	Στέφανος Κυριάκης
1975 - 1976	15	Στέφανος Κυριάκης
1976 - 1977	13	Επαμεινώνδας Σιανάβας
1977 - 1978	--	
1981 - 1982	12	Κων/νος Τσιάντζος
1982 - 1983	12	Π. Λάζαρη
1983 - 1984	10	Χρυσόστομος Μπιρμπίλης
1984 - 1986	6	Αναστάσιος Βουκελάτος
1986 - 1987	6	Νικηφόρος Ευθυμίου
1987 - 1988	2	Αναστασία Χόρτη
1988 - 1989		ΚΛΕΙΣΤΟ

Σημείωση: Τα κενά που υπάρχουν στον πίνακα οφείλονται στην έλλειψη στοιχείων. Από τον παραπάνω πίνακα προκύπτει ότι το σχολείο μας, πριν από την δεκαετία του 1950, λειτουργούσε σταθερά με περισσότερους από 60 μαθητές και πάντα με ένα δάσκαλο. Τη δεκαετία του 1950 είχε πάνω από 50 μαθητές. Όσο πιο πίσω πάμε χρονολογικά τα παιδιά ήταν όλο και περισσότερα. Το σχολικό έτος 1943 - 1944 ήταν 65, το 1941 - 1942, 75 και το 1939 - 1940 έφθασαν τα 80. Σημειώτεον ότι στο σύνολο των μαθητών, σε ορισμένα σχολικά έτη, συμπεριλαμβάνονται και κάποιοι μαθητές από το Μανάσι, που περιστασιακά έρχονταν στα Χορτάτα, γιατί δεν υπήρχε δάσκαλος στο Μανάσι και Νικολή.

Η φροντίση στο σχολείο την περίοδο αυτή ήταν άτακτη και προβληματική. Λίγοι μαθητές έφθαναν στην έκτη τάξη και έπαιρναν απολυτήριο. Οι περισσότεροι, κυρίως τα κορίτσια, το άφηναν στη μέση. Δύο παραδείγματα: 1) Όπως προκύπτει από παλιό Μαθητολόγιο του σχολείου μας το σχολικό έτος 1938 - 1939 ήταν γραμμένοι 72 μαθητές. Από αυτούς έφθασαν στην έκτη τάξη και πήραν απολυτήριο μόνο 32, οι άλλοι 40 το άφησαν στην μέση. 2) Από τους 65 γραμμένους μαθητές το σχολικό έτος 1943 - 1944 πήραν απολυτήριο μόνο 18, οι υπόλοιποι 47 το εγκατέλειψαν. Την εποχή αυτή ήταν συνηθισμένο φαινόμενο τα παιδιά να εγκαταλείπουν το σχολείο. Ήταν και τα χρόνια δύσκολα. Πείνα και δυστυχία. Οι γονείς τα κρατούσαν στο σπίτι για να βοηθούν στα χωράφια και στα ζώα. Έπειτα υπήρχε και η αντίληψη ότι δεν χρειαζόταν και πολλά γράμματα. Αρκετά το παιδί να μάθει να γράφει, να διαβάζει και να λογαριάζει με τις τέσσερις πράξεις ακεραίων.

Στον πίνακα, επίσης, παρατηρούμε ότι οι δάσκαλοι που υπηρέτησαν στο σχολείο μας μετά το 1960, σε αντίθεση με τα προηγούμενα χρόνια, άλλαζαν σχεδόν κάθε χρόνο. Και αυτό γιατί δεν έπαιρναν οργανική θέση, αλλά τοποθετούνταν προσωρινά. Οι περισσότεροι, εξάλλου, ήταν πειραυλωτές και φρόντιζαν με την πρώτη ευκαιρία να μετακινηθούν στην πατρίδα τους.

Από το 1958 και μετά αρχίζει η αντίστροφη μέτρηση. Για πρώτη φορά το σχολείο λειτουργεί με λιγότερους από 50 μαθητές. Όσο περνούν τα χρόνια τα παιδιά όλο και λιγοστεύουν. Το 1969 είναι κάτω από 40 και το 1971 κάτω από 30, το 1972 - 1973 23, το 1976 - 1977 13. Η μείωση συνεχίζεται ραγδαία, ώσπου το σχολικό έτος 1987 - 1988 το σχολείο λειτουργεί μόνο με 2 μαθητές και δασκάλα την Αναστασία Χόρτη του Χρήστου (Σκαλτσά).

Απίστευτο... δυστυχώς όμως αυτή είναι η σκληρή πραγματικότητα. Έτσι, επέρχεται το αναπόφευκτο: Το σχολείο κλείνει οριστικά και συγχρόνως κλείνει και ο κύκλος της μακρόχρονης ιστορίας του. Τα παιδιά στο εξής μεταφέρονται στα σχολεία των γειτονικών χωριών: στο Νικολή πρώτα, στον Άγιο Πέτρο μετά και στη Βασιλική σήμερα. Όσοι ζήσανε σ' αυτό το σχολείο, ως δάσκαλοι και μαθητές, όταν περνούν απ' έξω και το βλέπουν αραχνιασμένο και με τις πόρτες ερμητικά κλειστές, φαντάζομαι, μελαγχολούν, ραγίζει η καρδιά τους. Εγώ, τουλάχιστον, που ως νεαρός δάσκαλος ξεκίνησα την επαγγελματική μου σταδιοδρομία απ' αυτό το σχολείο, έτσι νιώθω.

Μαθητές στον προαύλιο χώρο του Δημοτικού Σχολείου στις αρχές της δεκαετίας του '80

Στους όπου γης συγχωριανούς
ευχόμαστε ολόψυχα

Καλό Πάσχα

Η σελίδα της Χορτιώτισσας

Το δημοτικό μας τραγούδι με την καθάρια φωνή της Χορτιώτισσας

Δια στόματος Άννας Ευ. Αυλωνίτη

Στη δημοτική μας ποίηση και στη Λαογραφία γενικά, οι ρίζες που απλώνει το παρελθόν είναι πολύ βαθιές και φτάνουν ως τις μέρες μας. Αρχαίοι θεοί και ήρωες ζουν παντοτινά ανάμεσά μας. Άλλαξαν μόνο μορφές και ονόματα. Έτσι, ο μεγάλος ήρωας του εθνικού έπους Διγενής Ακρίτας είναι ένας ημίθεος, ένας άλλος Ηρακλής. Αλλά και ο Νικοτσάρας, ο Καραϊσκάκης, ο Λεπενιώτης εκφράζουν, με τον τρόπο του δημοτικού τραγουδιού, το ηρωικό πνεύμα και τον πηθικό κόσμο της λαϊκής ψυχής. Στο πλαίσιο αυτό, πολλοί κλέφτες τραγουδούσαν κλέφτικα τραγούδια, συμπληρώνοντας παλιά ή ανακατεύοντας στίχους γνωστών τραγουδιών και προσθέτοντας σύγχρονα τους περιστατικά. Έτσι το τραγούδι πλάθεται και ξαναπλάθεται και γι' αυτό μένει πάντα ζωντανό κι απρόσωπο. Χαρακτηριστικό αυτού του συμφυρμού είναι το αγωνιστικό - αντιστασιακό τραγούδι της περιόδου 1940 - 1944, που αντιμετωπίζεται από τους μελετητές περισσότερο σαν παραλογοτεχνικό φαινόμενο παρά ως αξιοπρόσεκτο αυθεντικό δημιούργημα. Ωστόσο, η ανάγκη της πηθικής ενίσχυσης των αγωνιστών της λευτεριάς διαμορφώνει το κατάλληλο κλίμα, ώστε να ενεργοποιηθεί η λαϊκή έμπνευση με πρότυπο τα κλέφτικα τραγούδια. Έτσι, ο λαός δημιουργεί, διασκευάζοντας τους στίχους των κλέφτικων τραγουδιών, που συγκινούν ιδιαίτερα και δίνουν τις καρδιές των

αγωνιστών, για να ταιριάζουν στην περίσταση, διότι αναφέρονται στους Οθωμανούς δυνάστες, που εύκολα παραλληλίζονται με τους ναζιστές δυνάστες. Οι ναζιστές εδώ ταυτίζονται με Τούρκους και οι ανδρειωμένοι κλέφτες μετατρέπονται σε αγωνιστές της Αντίστασης. Υπάρχει όμως και μια ιδιαιτερότητα: παρόλο που σημαντικότατο μέρος των δημοτικογενών αυτών τραγουδιών είναι στην ουσία επώνυμη ποίηση, αυτά διαδίδονται και εξαπλώνονται με τους όρους της προφορικής λαϊκής λογοτεχνίας, πάνω σε δημοτικό ρυθμό. Ένα χτυπητό παράδειγμα αυτών των μετασχηματισμών και συμφυρμών αποτελεί το ηρωικό τραγούδι που ακολουθεί και είναι σχετικά πρόσφατο (τραγουδιόταν μεταπολεμικά), όπου κάνει εντύπωση ο αναχρονισμός και η ταύτιση των εχθρών με τους Τούρκους. Όπως και τα κλέφτικα τραγούδια, δεν περιλαμβάνει ακριβή διήγηση και λεπτομερή περιγραφή του περιστατικού. Αναφέρεται σε συγκεκριμένο πρόσωπο, τον Κώστα, και εκφράζει τη λεβεντιά, το σθένος και γενικά το ήθος του ήρωα, ενώ ο ζωντανός διάλογος προσδίδει αμεσότητα και παραστατικότητα στο τραγούδι. Η μετάπλαση και προσαρμογή στοιχείων από τα κλέφτικα τραγούδια και ιδιαίτερα από το τραγούδι «του Αθανάσιου Διάκου» είναι εμφανέστατη.

Του Κώστα

Πέντε λεβέντες είμαστε
(για σου Κώστα)
κι οι πέντε αρματωμένοι
μια χαρά είμαστε οι καμήνοι.

Οι τέσσαροι συμφώνησαν
τον Κώστα να σκοτώσουν
και να τον θανατώσουν.

- Γίνεσαι τούρκος,
γίνεσαι, (ορέ Κώστα)
την πίστη σου ν' αλλάξεις,
τη ζωή σου να φυλάξεις;

- Εγώ τούρκος δε γίνομαι,
τη ζωή μου δεν αλλάζω,
τη ζωή μου ας τη χάσω.

Για την αντιγραφή: Έκτορας Γ. Χόρτης

Ποικίλα

Κοινωνικά

Γεννήσεις - Βαπτίσεις -
Αρραβώνες - Γάμοι:
Καλημέρα θλίψη!

Θάνατοι: Η Σεβαστή Αυλωνίτη του Ευσταθίου έφυγε από τη ζωή στις 28-12-2014 σε ηλικία 93 ετών και αναπαύεται στο κοιμητήριο του χωριού μας. Ας είναι ελαφρύ το χώμα που την σκεπάζει.

Errare humanum est (Τα λάθη είναι ανθρώπινα)

Στο 13ο τεύχος, σελ. 4, δεύτερη στήλη, στο θέμα με τίτλο «Και άλλη απώλεια για τη Λευκάδα» υπάρχει ένας σοβαρός βαρβαρισμός στη φράση «Να κατατεθεί στεφάνι στη σωρό του». Πρόκειται για τη σορό (όμικρον) του αείμνηστου φιλόλογου -συγγραφέα Χρήστου Σολδάτου, πρώην προέδρου της Εταιρείας Λευκαδικών Μελετών. Πολλοί για τέτοιου είδους λάθη επικαλούνται το ... «δαίμονα του τυπογραφείου», άλλοι το πείσμα του ... ηλεκτρονικού υπολογιστή κι άλλοι εφευρίσκουν προφάσεις εν αμαρτίαις. Σε κάθε περίπτωση, άλλο ο σωρός και άλλο η σορός.

Κι αν ήτανε

Κι αν ήτανε το πέρασμα του χρόνου μόνο,
κι αν ήτανε ο θάνατος το τέλος της ζωής,
κάτι δεν θα' μενε στο Σύμπαν απ' τον πόνο,
το αίμα που ποτίσαμε τα χώματα της γης;

Κι αν ήτανε τα δάκρυα που χύσαμε ποτάμια,
κι αν ήτανε ο ιδρώτας βροχή περαστική,
στον όχθο δεν θα φύτευαν ακόμα τα καλάμια,
όσο κι εμείς αν φεύγαμε σαν μπόρα βιαστικοί;

Κι αν ήτανε πως χτίσαμε στην αμμουδιά τα κάστρα,
κι αν ήτανε που αφήσαμε τα πέλατα ρηκά,
ερείπια δεν θα'μεναν στον ήλιο ή με τ' άστρα,
της νύχτας δε θα βγαίνανε βρυκόλακες κρυφά;
Κι αν ήτανε ... κι αν ήτανε ... πώς να το πω, τι κρίμα
πως παν όλα, χαθήκανε, σαν να τα πήρε κύμα!

Θεοφάνης Κ. Χόρτης, St. Cloyd, Mn, USA,
12 /1/2012

Αν είχα ήλιος γεννηθεί

Αν είχα ήλιος γεννηθεί,
να ζέσταινα τούτη τη γη
Αν μ' είχε ορίσει ο θεός
να κυβερνάω το πλιοσφώς

Αν είχα ουρανό να ταξιδεύω,
τον κόσμο από ψηλά να διαφεντεύω
Αν μου 'χε δώσει δύναμη ζωής
στα ζωντανά τούτης της γης

Θα ίσιωνα την πλάση αυτοστιγμεί
Να'ναι επίπεδη και όχι στρογγυλή
Τον κόσμο θ' άπλωνα εμπρός μου
να χαίρεται ισότιμα το φως μου

Θα σκόρπιζα την άφωτη νυχτιά
κι από τον ουρανό τη συννεφιά
κι ούτε θα διαχώριζα λαούς
σε πλούσιους, μεγάλους και μικρούς

Θα ζούσε κάθε ζωντανό
κάτω απ' τον ίδιο ουρανό
Κι ευτυχισμένοι οι άνθρωποι,
γιατί η γη δε θα 'ταν τόπι.

Σπύρος Κ. Χόρτης (Μανταγιάννης)

